

BILIM VA HAQIQAT: FALSAFIY YONDASHUVLAR

Matkarimova Intizor

matkfrimovaintizor16@gmail.Com

Jumazarova Parizod

jumanazarovaparizoda60@gmail.com

CHDPU Pedagogika fakulteti 1-kurs talabalari

Ilmiy rahbar: Sunnatov Tohir

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17814234>

Annotasiya: Ushbu maqolada falsafa tarixida markaziy o‘rin egallagan “bilim” va “haqiqat” tushunchalari falsafiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Bilimning mazmuni, shakllari va haqiqat bilan o‘zaro bog‘liqligi turli falsafiy oqimlar — Platon, Aristotel, Kant, pragmatizm, fenomenologiya va postmodernizm doirasida ko‘rib chiqiladi. Maqola bilim va haqiqat o‘rtasidagi farq va uyg‘unlikni aniqlashtirish, hamda haqiqatning mutlaq va nisbiy tabiati haqida bahs yuritish orqali inson tafakkuridagi bilimlar shakllanish jarayonining mohiyatini ochib berishga intiladi.

Kalit so‘zlar: Bilim, haqiqat, falsafa, mutlaq haqiqat, nisbiylik, korrespondensiya, krititsizm, tafakkur, Platon, Kant, postmodernizm.

Annotation. This article explores the philosophical concepts of *knowledge* and *truth*, which have held a central place in the history of philosophy. It analyzes the nature and forms of knowledge, as well as its relationship with truth, through various philosophical approaches — including those of Plato, Aristotle, Kant, pragmatism, phenomenology, and postmodernism. The paper aims to clarify the differences and interrelations between knowledge and truth, examining whether truth is absolute or relative, and how philosophical inquiry guides human understanding toward truth. The study highlights the role of critical thinking in shaping reliable knowledge and emphasizes philosophy’s enduring quest for truth.

Keywords. Knowledge, truth, philosophy, absolute truth, relativity, correspondence theory, criticism, reasoning, Plato, Kant, postmodernism.

Kirish. Insoniyat tarixida eng qadimiy va eng dolzarb savollardan biri — bu haqiqat nima ekani va uni qanday topish mumkinligidir. Bilim esa ushbu haqiqatga erishish vositasi sifatida ko‘riladi. Falsafa esa bu ikki tushuncha — bilim va haqiqat — o‘rtasidagi murakkab, ammo ajralmas munosabatni yoritishga urinadi. Ushbu maqolada bilim va haqiqat tushunchalariga falsafiy yondashuv asosida baho beriladi, ularning o‘zaro aloqasi, farqlari va o‘rni tahlil qilinadi.

Bilim tushunchasi: mohiyati va shakllari. Bilim — bu inson ongining borliq haqidagi faol aksidir. U atrof-muhitni anglash, tushunish va izohlashga qaratilgan jarayon bo‘lib, tajriba, tafakkur va hissiy idrok orqali shakllanadi. Falsafiy nuqtai nazardan bilimlar bir necha shakllarda namoyon bo‘ladi:

Empirik bilim — tajriba asosida olinadigan, sezgi organlari orqali anglanadigan bilimlar.

Nazariy bilim — mantiqiy fikrlash, umumlashtirish va tushunchalar orqali hosil qilinadigan chuqur bilimlar.

Ijtimoiy bilim — insoniyat jamiyati, tarix, madaniyat va ijtimoiy munosabatlar haqida bo‘lgan bilimlar.

Platon ta’limotida bilim “asoslangan, to‘g‘ri va ishonchli e’tiqod” sifatida ta’riflanadi. Bu yondashuv hozirgacha bilim falsafasida markaziy o‘rinni egallab kelmoqda.

Haqiqat tushunchasi: mutlaqmi yoki nisbiy? Haqiqat — bu borliqning inson tafakkuridagi haqiqiy aksidir. Falsafada haqiqatga bir nechta yondashuv mavjud:

Korrespondensiya nazariyasi (Aristotel, Tomas Akvinskiy): haqiqat — bu fikrning haqiqatda mavjud bo'lgan holatga mos kelishidir.

Koherensiya nazariyasi: haqiqat — bu bir fikrning boshqa fikrlar bilan uyg'unlikda bo'lishidir.

Pragmatik yondashuv (U. Jeyms, D. Dyui): haqiqat — bu amaliyotda foyda beradigan, ishlaydigan bilimdir.

Fenomenologik yondashuv (E. Gusserl): haqiqat inson ongida paydo bo'ladigan hodisalarning mohiyatini anglashdir.

Bu yondashuvlar orasida eng asosiy bahs — haqiqat **mutlaqmi** yoki **nisbiymi**, degan savol atrofida yuzaga keladi. Mutlaq haqiqat — bu o'zgarmas, har doim to'g'ri bo'lgan bilimdir. Nisbiy haqiqat esa vaqt va sharoitga qarab o'zgarib turadi.

Bilim va haqiqat o'rtasidagi bog'liqlik

Bilim va haqiqat o'zaro chambarchas bog'liq. Har qanday bilim, o'z mohiyatiga ko'ra, haqiqatga intiladi. Biroq har bir bilim haqiqatga teng emas. Bu tafovut ilm-fan tarixida o'z aksini topgan. Misol uchun, qadimda Yer markazda turadi degan bilim mavjud edi, biroq keyinchalik u noto'g'ri deb topildi. Demak, bilim — haqiqatga yo'naltirilgan, ammo har doim haqiqat bo'lavermaydigan jarayondir.

Falsafa bu jarayonni doimiy ravishda tanqidiy tahlil qiladi. Krititsizm (I. Kant) falsafasida bilim haqiqatga erishishning shartli va subyektiv imkoniyatlarini o'rganadi. Postmodernizm esa haqiqat konsepsiyasi mutlaqo shubha ostiga olinadi — haqiqatlar ko'pchilik, ularning har biri o'z kontekstida "haqiqat" hisoblanadi.

Xulosa. Bilim va haqiqat — inson tafakkurining eng markaziy tushunchalaridan biridir. Ular bir-birini to'ldiradi, lekin aynan bir narsa emas. Falsafa ushbu tushunchalarga turli yondashuvlar orqali chuqur tahlil beradi va insoniyatni tanqidiy fikrlashga, haqiqatni izlashga undaydi. Haqiqatga erishish doimo murakkab, lekin zarur intilish bo'lib qolaveradi. Bilim esa ushbu yo'ldagi asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Aristotel. *Metafizika*. — O'zbekcha tarjima, Toshkent, 2010.
2. Kant, I. *Tanqidiy tafakkur haqida*. — Moskva, 1985.
3. Platon. *Davlat* (Respublika). — Toshkent, 2012.
4. James, W. *Pragmatizm: yangi ism falsafada*. — New York, 1907.
5. Dewey, J. *Bilim va tajriba*. — Chicago, 1938.
6. Sunnatov, T. (2023). BADIY USLUBLARNI YARATILISHIDA ESTETIK NAZARIYANING O'RNI. Academic research in educational sciences, 5(NUU Conference 2), 640-646.